

ПОСЛАНИЦЕ МИТРОПОЛИТА ПЕТРА I ПЕТРОВИЋА КАО ИСТОРИЈСКОПРАВНИ ИЗВОР

Црна Гора крајем 18. вијена је на историјском раскршћу. Послије побједоносних битака на Мартинићима и Крусима 1796. године, доношењем Законика обшћег црногорског и брдског 1798. почиње ново доба у њеној историји.

Народна канцеларија основана је 1798. године, када и Правитељство, одговарала је административним потребама државе. Уређена по упутствима и на лично заузимање црногорског Митрополита, она је отворени записник нових догађаја и односа. У њој се пишу исправе, пресуде, писма, посланице и одатле разашилу по унутрашњости Црне Горе, а копије се уводе у нарочиту књигу и чувају за могућа позивања и доназивања. Канцеларију воде секретари.

Посебан начин старања и општења о главним питањима у земљи која треба да се расправљају са главарима, племенима, нахијама и народом – представљају Посланице Петра I (Писма).

До сада је штампано 215 посланице из Цетињског архива, а 112 је објављено по старим часописима.¹ Прву групу је објавио Д. Вуксан 1935. год.² Историјски институт је покренуо објављивање посланица митрополита Петра Првог. У припреми познатог научног радника Јевта М. Миловића и уредника Јована Р. Бојовића објављене су двије књиге I (1780–1820), II (1820–1830). Када коначно буду сабране све познате посланице, представљаће значајан ослонац за историју, право, социологију и друге научне дисциплине.³

Оне су историјско свједочанство које вишеслојно одсликава доба у коме су настале и оставиле трага: оне су израз једне сложене стварно-

1 Б. Остојић, „ЈЕЗИК Петра I Петровића“, Титоград 1976, стр. 21–23.

2 Д. Вуксан, „Посланице Петра I“, Цетиње 1935.

3 Ј. М. Миловић, „Петар I Петровић-Његош. Грађа, кI (1780-1820), књ. 1820–1830, Титоград 1987, 1989.

сти и метода рада који је практиковао Петар I у свеопштем старању за свој народ. Односе се на најважније радње, догађаје и питања у држави: крвна освета, ослободилачка борба, противтурски утицај, однос са другим земљама, трговина, црква, примјена Законика и државотворне радње, невоље свих врста итд. Иза сваке посланице стоји Петар I, којег препознајемо и када се не би потписивао на њима. Он пати за својим народом који јад јаду додаје, савјетује га да се окане свађа, моли да се закрвљени измире или „ухвате вјеру до Ђурђевадне“, препоручује добросусједски мир на границама, хвали добре радње и примјере, прекоријева непослушне и тако редом. Ријетка су његова радовања и мир, који по правилу кратко трају. Кад му стижу црни гласи, онда опомиње и пријети да се чувају амбиса освете, примања турског мита, крађе и слично. Највише што је могао да уради, јесте да закуне и прокуне, што је чинио доста ријетко. Рано задобијен углед у ослободилачким и државотворним радњама и старању о земљи као о својој породици, које није имао; његова историјска далековидост и познавање нарави сваког Црногорца, којима је могао предвидјети скоро увијек слијед догађаја послје самовољних радњи – утврдили су у свијести његових поданика увјерење да се треба приклонити његовој живој и писаној ријечи, која је свугдје допирала. Народ је вјеровао у његово светитељство и плашио се његових клетви. Петар I је савјетовао, и његов лични примјер у народу, који је често обилазио и мирио – био је јачи од сваке принуде.

Посланице су самоглас Петра I који су сви с највећом озбиљношћу слушали и примали и по њему се понашали. Посланице су самоглас који је спријечио многа зла и сатирања која су пријетила непросвијећеном и самовољном народу. Црногорци му ријетко пружају прилику да благосиља и хвали, а у неким од ових историјских докумената пробија патња и историјски јаук првосвештеника над судбином свога народа. У поодмаклим годинама, исцрпљен физичким напорима, болешћу, све више се обраћа народу преко посланица, а све мање путује међу племена и нахије. У оној добро познатој 1804. години 14 пута је ишао да мири Цеклињане и Добрњане, када ни остали нијесу мировали.

Пажљивом анализом посланица, у питању њиховог садржаја, према збивањима сусријећемо историјски слој, религиозни, етички, социолошки, правни, етнички, лингвистички, психолошки, географски и културни слој итд. Посматране вишедимензионално откривају своје дубоко значење и трајну научну и историјску вриједност.

За шире схватање значаја државнотворних радњи у Црној Гори и неодвојиво од тога, примјене Законика, посланице омогућавају шири увид у ове историјске процесе. Оне пружају доста података о важним догађајима, рађањима и ставовима.

Прва посланица са митрополитовим потписом упућена аустријском делегату у Котору, датирана је 3. 06. 1780. на Стањевиће, а посљед-

њи датум на посланици упућеној Црмничанима је 9. 08. 1830. године. Послије овог датума предсмртно написане посланице су недатиране. Писане су као опште или посебне. Прве су упућиване црногорском народу, а посебне су слате појединим племенима, нахијама, Приморју, главарима, судијама, свештеницима, кнезовима, кметовима и представницима страних држава.

Дјелови неких посланица могли би по љепоти језика и дубини идеја да уђу у антологију прозе јужнословенских народа. У њима се сударају свјетови и схватања, у њима су фини трептаји душе и висок узлет мисли. Драматика и набој стално прате људе и догађаје. „Заборавио сам и моју душу и моје здравље, а пријенуо за вас и за другу браћу Црногорце да не изгубите, него да уздржите своје поштење и славу, и да утврдите вашу предругу вољност и слободу . . .“⁴ (23. II 1800) поручује Петар I, а његови непослушни поданици неће прећи прено ових ријечи. Одговарали су му, из племена и нахија, писмено или усмено, и равнали се према његовим жељама и порукама.

Посланице су службена акта, бесједе, обична писма, јавне исправе – и опет све то заједно и уједно. У њима живот и догађаји прелазе у историју, и обрнуто – историја се препознаје у свакодневним токовима и збивањима. Правни слој посланица огледа се у наглашавању улоге Нулука и позивању на Законик.

Форма посланица има јединствен образац: обраћање Петра I, почетак или увод у предмет посланице, излагање главног разлога, лични однос према том питању, могућност и предлог остварења поруке и завршетак са поздравом који најчешће гласи: „Ваш слуга и доброжељитељ“, без обзира на то да ли је првосвештеник и државник у посланици опомињао, молио или клео. У дну на десној страни сваке посланице је потпис „Владика Петар“.

Посланице се односе: на крвну освету, издају, протурски утицај, међународне односе, државотворне радње, примјену Законика и др. По правилу, присутно је религиозно позивање.

Овог реда ћемо се држати у анализи посланица. Из Стањевића Петар I пише 9. 7. 1805. Катунјанима: „Но, што се тиче Цеклињанах, ја вас молим и Богом заклинјем, да претрпите, докле ми од њих дође одговор на књигу, коју сам Цеклињанима и Добрљанима писа и докле се ја с њима разговорим“. Спор као и сваки други није могао бити ријешен без мишљења Петра I или главара, које шаље по цијелој Црној Гори.

Из ове Посланице се уочава да митрополит очекује писмени одговор, или усмени одговор са економски најјачим и ратоборним Цеклињанима. Већ тада је његов углед спречавао даље размирице, тражио је раз-

4 Д. Вуксан, „Посланице Петра I Петровића“, Цетиње 1935, стр. 39. – У даљем тексту, умјесто напомена, наводићемо из ове збирке датум посланица.

логе сваком сукобу и као последње – његова препорука која није имала обавезу извршења, морално је обавезивала Црногорце и Брђане. Његушима савјетује да се састану са Бјелицама како се не би покљали због међусобних отимачина „и да трговина мирно може пасавати преко њихове земље, како и они преко земље наше“ (14. I 1808). Катуњанима јавља „како у прошли четвртан ујутро дочекаше четници цеклински и убише на Заграбље два Црничанина ни криве ни дужне . . . Но ако буде међу вама слоге, да се о свему добро договорите, дођите по два чојна од племена из договора овамо да се Цеклињанима састанете и за ово зло разговорите, јер су они у недељу доходили овдје и куме доносили, но, ја нијесам могао без вас и без осталијех нахија никакав одговор дати“ (24. III 1826).

Владика је могао одбити умир, али мудро и далековидо хоће да такву натплеменску одлуку донесу све нахије, јер ово није питање једног или два племена већ цијеле земље. Интерес Црне Горе као цјелине се морао чувати, јер је био израз читаве земље. Снаге анархије су жељеле и хтјеле да виде распад државе, али се ова, уз све недаће, није дала. Неки правни историчари исто то виде, али вјероватно криво тумачећи свеукупну стварност овог доба, или не уочавају оно што се мора и може уочити – погрешно закључују. У посланици Цеклињанима од 24. VII 1827. војсковођа и митрополит црногорски моли ово племе да се не кољу са Љуботињанима, али све његове „молбе и заклетве остадоше залудње и безкорисне, докле ето би толико зла и крвопролића на једну и на другу страну . . .“. Вапај и јаук се пробија из исписаних редова: „Спомените се, о Цеклињани, да су Љуботињани вама браћа, а ви Љуботињанима“. Нема сталне силе да уразуми завађене или да их казни, па зато Петар I „у три пута и у три хиљаде путах заклинам да војске један на другог не купите, да бојеве оставите, да куће не палите и не ломите, да баштине једни другима работати не браните, да жита и лозе не сијечете и остале штете не чините, да жене пуштите нека иду за своје потребе куд хоће мирно (пазари, млинови, родбина – прим. Ј. В.), да их не тичете и да вјеру до јесени ухватите . . . И која страна оли које братство, или који чојен ове моје молбе и заклетве не послуша, такве остављам под најжесточајшим проклетством одлучене од свакога посла црковнога, да их сила божја порази . . . И од ове књиге остављам копију у Канцеларији“. Сујевјерни и религиозни Црногорци плашили су се владичиних клетви, бојали се да их не изопшти из цркве, која је била једина друштвена организација и покретач свих збивања. Происходи да несигурности имовине и лица узима неслућене размјере.

Добрљанима пише: „Ја се чудим, како ви можете забранити Катуњанима, да не иду на пазар да носе рибу и остало, што нађу за себе и за трговину . . . И мени се чини, да нијесте ништа лијепо учинили, но ве ја Богом заклинам, пуштајте чељад да с миром иду на општи пазар . . .“ (1. 11. 1827). Млада држава је морала спасавати и бранити пазаре од племенске анархије и самовоље. Петар I препоручује Добрљанима: „можете дођи и с главарима од Катунске нахије углавит, како ће мирније бит“.

У односима са другим државама Црна Гора се појављује као страна која има равноправан положај. О међудржавним односима налазимо доста података у посланицима: владина саопштава Катунјанима 9. 07. 1805. да не дирају турске и ћесарске (аустројске) људе:

„Ја сам примио књигу о царева посланика Смаил-паше из Гацка, у којему ми пише да му кажем хоће ли Црногорци у мир с Херцеговином стати, како је и наш Цар (покровитељ – прим. Ј. В.), с њиховим царем мир и дружбу учинио, и ја сам паши одговорио, да ја и сваки Црногорац и Брђанин слушајући наредбе и заповиједи нашег Всемилоствивјешага Покровитеља желимо са свакијем, који је турском цару послушан . . . да и турски људи с нама такође у миру буду живјели.

Ово је за корист једне и друге стране и ово је у височајшу вољу нашега покровитеља и турског султана, угодно, међу којијема мир и пријатељство пребива“.

Закључујемо да је Црна Гора под моралним покровитељством Русије, да јој је стало до добросусједских односа са Турском, јер ова тада има мирољубиве односе са Русијом. Царев посланик из Гацка се интересује какав ће положај заузети Црна Гора у таквим међународним релацијама. Владина обавјештава Катунјане о некој врсти реципрочних односа између двије земље – мир за мир. Када би Турска полагала неко „наследно право“ на Црну Гору, сигурно не би држала до ње толико као што то чини овом и у другим приликама.

Посланице су отворена књига догађаја и промјена. Обраћајући се Ришњанима 30. 06. 1806. даје им „на знање, да се ја находим с росијском војском, хвала Богу, здраво и весело и да Французи нијесу мимо Бргат ступили него се тврде у град и околу града су четири хиљаде војске“. Идуће године јавља свим Црногорцима који буду долазили на пазар на Ријеци Црнојевића: „И тако сам јуче с господином француским ђенерал-ан-шефом и кавалиером Мармонтом и другијема ђенералима разговоре имао, који су нас лијепо дочекали и своју вољу објавили, да је њима веома мило и угодно, што би ови народи у сусједству мирно живјели. И сувише говоре, да ће они настигат својега чојка, који би Црногорцима зла, оли штете и пакости учинио“ (14. 08. 1807).

Његуши су погранично племе према Аустрији које је временом постало најјачи државотворени елемент Црне Горе, највише због трговине и положаја митрополита и гувернадура који су рођени у овом племену итд. Владина им јавља 24. 05. 1823. да се по сваку цијену клоне сукоба на которском пазару и на граници с Аустријом и „да се исправите и повратите на ону слогу, која бјеше пређе у ваше племе и која вам може донијети корист и поштовање . . . сусједски мир и тишину, а подложницима његова Царског Краљевског Величанства на такви начин, да нико не би смио дрзнути се у никакву ствар противу пограничне мирноће поступити“.

Црмничанима пише 15. 06. 1829: „Дајем вам на знање, како јучер примих једно писмо од господина капетана од Цирнула, у које ми пише да су дошли два господина официјала, послати од високосалвнога гуверна из Задра, да понове и поставе границу међу Приморјем и Црном Гором, како су их поставили крајем све Далмације и Турске државе“.

Произлази да ослободилачки ратови 1796, државотворне и законодавне радње и висок углед митрополитов међу страним земљама и дипломатима подижу Црну Гору на исти ниво равноправних међународних односа у којима је граница светиња за све.

Посебно су занимљиве посланице које се односе на утицаје из Турске, према којој су границе утврђене а која је користила тешко стање у Црној Гори да митом, обећањима и другим средствима унесе немир, раздор и унутрашње братоубилаштво. О томе налазимо историјско свједочанство у бројним посланицама: Турска иде толико далеко да настоји и покушава да поцијепи и разори црногорску државу. Митрополит се чуди 12. 03. 1808. Глуходољанима „како је Мићо Перов и Ђуро Илин ходио у Бар онда, те су чинили с Турцима некакав договор на име свега Глухога Дола . . .“ Капетан барских Турака обећаје и нуди изродима сваку помоћ „само да се састави с Турцима и да једни другима на помоћ будете . . . али ја знам и темељито вјерујем, да остали Црмничани нећете то учинити ни за једно благо на свијет, а камо ли за једне лажи Турске“. У истом мјесецу поново се обраћа истом племену: „Знате, како сам вам писао, да се прођете од слоге и јединства с Турцима и да пазите своје поштење и слободу . . . ако једна ваша пушка пугне у помоћ Турцима, та ће пушка дозвати свакојега поштена јунака од Црмничке нахије и од све Црне Горе противу вас, како противу издајника свога отечества и крвнинах свега црногорскога и брдскога народа . . . а поп Маровић нека остави свештенство и петрахил, што је од ове цркве примио, пак ето му капетан барски, нена га учини хоћом“. Другом приликом поручује Црмничанима „како сте се Турцима продали и учинили турски судити и подложници . . . Истина је, да народ има велику муку од глади, али ево вам градови (пазари – примј. Ј. В.) цара францускога отворени“ (20. 04. 1808). Три године након овога догађаја јавља Црмничанима (23. 04. 1811) . . . „Знате како Турци сломише мир . . . пак Буразеровић из Подгорице момак премама на вјеру и посјече својега кума Бошка Пилетића . . . којему је срдце извадио и на нож проз Подгорицу носио, а главу у Скадар понио и дарове за њу примио“. Упозорава их да издајника вазда стигне казна од свога или од Турчина. Исповиједа 28. 09. 1827: „Ја сам мнозини омрзнуо зашто жалим нејаку сиротињу од напасти и самовољства и зашто говорим право . . . и тешко оному человјеку, који говори, да је свјетлост тмина, а тмина да је свјетлост . . . говорити ћу право, док год срце у мени куца“. Бјелопавлићима је 4. 12. 1827. упутио посланицу – књижевни бисер: „Ето четрдесет годинах,

од када сте ви помоћу божјом и ваше браће Црногораца и с мојим великим трудом и трошком скинули с вашег врата жестоки јарам и сенџир турски . . . и ето данас хвалећи Бога, не идете на турски измет (давање терета – примј. Ј. В.) не дајете турског харача, нити турскога пореза ни поклоне ни турске глобе никакве, не дочекивате Турке на конаке, не мијете турске ноге, не трчите по селима да тражите мед и масло, кокошке и јајца и остало што Турци ишту; не бректе вам и не заповиједају како ћете им које јело скорије сготовити, не псују вам вјеру и закон, не називају вас крмцима од крманах, а жене ваше крмаче од крмачах, не плаћате им жваналице, зашто су зубе сломили о вашем хљебу, не проводите турске коње и не дајете им зоб и сијено, не вежу вас при стропиштам у ваше куће и не воде свезаних руку наопако за личине, не гњијете у турске тамнице и сенџире и не вјешавају вас о врбама и на спушка вјешала, не бију вас чибуцима, не грабе ваше жене иза живијех мужева и дјевојке вјерене и невјерене на срамоту . . . Ето мале пушке и ножеви сребром оковани, џеврдарии срмом навезени, ето куле ограђене и агалаци турски од Спужа у – вашијем рукама, и ето драгоцјена вољност и слобода. Али ево жалости . . . и што садашња врстах Брђанах ни помислити не хоће на оно, што је прије било. Него ето знате, што учинише Пипери, оно исто и многи Бјелопавлићи желе и раде учинити . . . а ви пошто не можете без турског јарма ето ви га“. Љешњанима саопштава да „наши нови Бранковићи раде, да свијех нас под они јарам и сенџир подложе. Везир скадарски пријети, да ће издајницима дат помоћ, ма им и обећаје благо, да и остали Црногорци и Брђани иду и њему и да сами себе сенџир на грло мећу“ (26. 01. 1828). Љуботињанима јавља 11. 08. 1805: „У ово зло не би задјевица цеклинска, него прекорничка и ја к вама послах у два пута људе од суда и Правитељства земаљског и писах једно моје писмо молећи вас, да вјеру Цеклињанима дате, уздајући се истинито да ћете тако учинити, али не учинисте“. Тамо гдје у другим племенима није било судова, Петар I шаље представнике јавне власти, највише да раде на суђењу и мирењу закрвљених, и на сузбијању крвне освете. Овај историјски подухват млада држава је остварила доста успјешно, иако с малим снагама. Пјешивцима и Бјелопавлићима се обраћа 13. 02. 1828: „Ето дође к мене отац игуман Мојсије, који ми каза, како Стијењани и Равнолажани и још неки Пипери не хоће ни по који начин за Илијом Пилетићем и за Мушиком Савовијем у Тураках ходити, да се предају и да сами себе сенџир на врат стављају“. Нових Бранковића било је из Куча, Црмнице, Ријечке нахије и Љешанске нахије, који су за мито бјежали у Скадар и добијали турске барјаке и признања, али нијесу наилазили на подршку непоколебљивих Црногораца, који и гладни више воле свој љути крш, него да сити и с барјаком предводе Турке на своју браћу. Владика опомиње Цеклињане 11. 05. 1828. да своје „главаре који су у Скадар ходили не водите к нама, зашто ми знамо, да су се они Турцима предали и турске барјаке и фишене донијели и заклетве учинили, да никад од скута везира скадарског одступити неће“.

У посланицама налазимо доста извора о државотворној дјелатности и примјени Законика у Црној Гори.

„Сваки Црногорац и Брђанин који има тражити коју му драго ствар од судитах ћесаријевих, то да не тражи самовољном осветом, него судом како и у нашем законнику изговара, то јест нека прво своје разлоге чисто и праведно прикаже црногорском правитељству, које ће бити у дужности писати господину Консулу“. – Ради се о међународном правном реципроцитету, а позивање на Законик упућује на дух и примјену чл. 16 (14. 08. 1804).

Начелницима Правитељства пише Петар I: „Правитељство и Суд црногорски јесте драча у очи гувернадуру, властели а и многијем . . .“ (1807). На овом питању се разлучују и сукобљавају државотворне и остале снаге. Међу овима другим је и гувернадур, који је имао значајан углед у ослободилачким борбама против Турака, а до разлаза са Петром I дошло је у процесу учвршћивања јавне власти. „Нити сам кад поштедио трудов мојих, ни мојега имјенија, него и живот мој и душу и полагао за опште народну корист и слободу нашу . . . И не иштући од вас ништа друго но једино послушаније ваше . . . благопристојни начин под законик управљенијем приведени . . . да вас љубе и почитају европејски народи“ – пише 17. 06. 1818. свим Црногорцима, послије двадесетогодишњег рада на учвршћењу државне организације и поштовању Законика. У истом смислу обраћа се Катунјанима: „нијесам ја престао радећи за опште народно добро . . . и ако бисте ви ово лично заборавили остају они, који ће ову истину пред цијелим свијетом свједочити. Ја сам вама и осталијем од три стотине више књигах послао од када је ћесаро-краљевска власт покорила Бокелјску Провинцију; . . . а што имате од ћесарскијех људи искати, да судом без сване смутње или свађе иштете“ (17. 06. 1818). Мудри и реални законотворац и државотворац и у другој деценији 19. вијека ради на рјешавању унутрашњих и спољних спорова путем суда који доноси одлуке засноване на Законнику. Петар I обавјештава 1. 07. 1819. Црногорце како су Станоје Вуков и Марко Петров Абрамковићи убили Мирка Јовова из Љешева Ступа; „за то су им куће запалили и развалили, а земље њихове продали и глобу узели, а Станоја и Марка не могу ухватити, но су за ово учинили судници и ја сам потврдио сентенцију њихову, која је овдјена у канцеларију, у коју пишу и суде, да Станоје и Марко Абрамковићи не могу бити Црногорци ни у Црну Гору стат . . .“ Иако нема позивања на чланове Законика, односно на сам Законик, јасно је да је у питању примјена чланова 2, 3. и 4. За убиство без разлога именовани су осуђени на прогон, а земља убица је продата и узета глоба. Ако се уступак обичајном праву, односно снагама племена, огледа у паљењу кућа руноставника (убица), мислимо да се хтјело и више од тога – дјеловати застрашујуће на остале могуће починиоце преступа којима ће главари, како слиједи у истој посланици, „да на скуп племенски прочитају и да свакому кажу, да свако зна, што је суђено и што ће

се догодити, тко би други био“. Црногорцима и Брђанима јавља владика б. 10. 1825: „Молим вас да кулук и правитељство поставите, на законах обштим согласијем сачињених, да правитељство народом влада, и да народна дјела управља, а кулук да зле људе фата и на суд доводи, како што се у цијели свијет чини . . . И ви тако учинисте, кулук и правитељство постависте, да законик царствује и да је сваки законуку подложен. Настаде дакле законик међу вама, настаде суд и правда, мир и тишина, вријеме срећно и блажено . . . Законик, царствујући кастигом, страшно пријеђаше, правитељство суд и правду чињаше, кулук с мјеста на мјесто идјаше и сваки злодјел од страха трепташе. Не бјеше већ домаће рати ни боја“. Из овога видимо да је суд радио у унутрашњости Црне Горе и примјењивао Законик, а крвна освета је била скоро заустављена. Даље слиједи: „Путник мирно путоваше, трговац слободно трговаше . . . тишина на све стране пребиваше“. У години када пише ову посланицу није више тако, јер су узроци укоријењени у навикама и понашању његових поданика. „Но будући милије зло, него добро, не могасте правитељство међу собом трпјети, желећи да се опет на обична зла и самовољна дјела повратите и да један другом крв пијете“. Повратак на старо у појединим периодима водио је у неку врсту јуриша на државну организацију: „ви не находите добра и поштења ни у чему него у своје зло и безакоње самовољство . . . да сам то чинио за који остали друго народ од свијета, он би ми благодарио и ја бих међу њима срећно и весело живио, и моје би име у љубави свога народа вјешно остало, а међу вама је моје срдце од вашег злочинства увехло . . . да почивала и радости нигда немам“. Али истрајан рад на учвршћивању јавне власти Петар I наставља и у наредној, 1826. години.

Петар I поставља 10. 10. 1826. ултиматум црногорским главарима због пребјеглих аустријских војника које је народ по важећем међусусједском уговору, морао вратити у Боку. „Зашто ви ја кажем, ако нећете другојачије радити, него ли сте досле радили ја ћу се од свијех пословах и дјелах црногорскијех уклонит, да већ нигдје никому не споменем за суд, ни за кулук, ни слогу, ни за мир . . . него ћу оставит на совршену вољу свакому да чини што ком срдце жели“. Наглашава се улога Суда и Кулука. Како ће се касније видјети, Суд није прекинуо рад и Петар I остаје до краја живота на челу Црне Горе – из чега би се дало закључити да није доведена у питање примјена Законика и рад на јачању државне организације. У оквиру октобру 1827. опомиње и моли Катунане „да мир и слогу држите и да суд и Кулук не размећете, ако себе добра и поштења желите“. У овој нахији судовање је скоро редовно, док се у другим крајевима Црне Горе прекида и поново обнавља, али упозорење указује да свако одступање од судова у ствари је уперено против самог народа. Петру I је нарочито стало да припојене Бјелопавлиће и Пипере чврсто веже уз Црну Гору. Бјелопавлићима пише 9. 12. 1827: „ја срдцем и душом желим, да се нигда у србском народу издајника не роди. Али се добро пазите, хоће ли ово истина бити што ми пишете, јер ако се игда међу вама издајник нађе и ако га умах сви-

колици једногласно, како издајника и крвника земаљскога не кастигате, ја њигда главе на вас обратити нећу. А што су пиперски главари ходили прије, пак и опет пошли у Скадар, да продају себе и своју браћу Турцима . . . нијесу у то сви Пипери криви него њихови главари“. Борба противу издаје у доба Петра I подигнута је на степен Закона и за ово најтеже кривично дјело слиједи и најтежа казна. На овом примјеру скоро да је преписан члан 1. Законика што недвосмислено опредјељује на закључак о његовој примјени 29 година послје доношења. Радије смо истакли да Петар I, иако нема снага принуде, шаље групе Црногораца из других племена када треба у другом племену или нахији извршити суђење или умир, чиме постиже пуни ефекат као да има регуларне снаге принуде. Слично је и са његовим ауторитетом, који увијек залаже за добро црногорско, и свако племе водило је рачуна о могућности да владика „нигда главе“ на њих не окрене, што би било једнако као да их предаје у власт туђој сили. Иза тога поново им пише, овог пута, ведрије него раније: „Разумијем, да сте суд и Кулук намјестили . . . Међу тијем ви држите суд и кулук и радите о миру и о слоги, ако себе добра желите“ (1827). Не може да опстане тврђење да су задње године владавине Петра I у знаку потпуног слабљења јавне власти, већ треба уочити и закључити – да је она, послје периода лабављења, поново учвршћена. Судови су, како видимо, и задњих година уносили више правде и сигурности: примјењивали су Законик, који је огледало реалитета црногорске државе. Петар I јавља Катуњанима 3. 05. 1828. да им је послао кулукције, људе нове организације, да се договоре о Кулуку и да се сенценце потврде на Цетињу. Средином 1828. године упућује Катуњанима глас да је потребно још више да раде на учвршћивању суда: „Сувише вас молим, да и ово промислите, хоћете ли моћи на сваке стране у трговине ходити, ако кулук и слогу нећете држати“.

Примијењен дух чл. 21 Законика о мегданима уочљив је у Посланици коју владика пише Његушима: „Ја знам да се они сами састати неће без војске, а над се војске састану бит не може да се не покољу и да не буде велико зло и крвопролиће“ (3. 07. 1830).

У једној од три датиране посланице Петар I пише Бјелопавлићима: „И тако смо поставили главаре и кулукције у обје кнежевине . . . којиема смо наредили, ако би се нашло које братство, или друштво непокорено суду и кулуку, да ми у мах пише да ја испуним моју заклетву и да кликујем Црногорце“. Скоро да није вјеровати у одлучност Петра I, који смртно болестан мисли на државотворене задатке и не одустаје од њиховог остваривања. Митрополит црногорски ни један дан није имао мира и одмора, и сваки дан је био добит за Црну Гору када је пресуђивано по Законнику.

Неоспорно је да је политика Петра I и Правитељства суда усмјерена против самовлашћа и да је тај процес поспјешиван или успораван јачином примјене Законика.

Посланице су недовољно коришћене за објашњење проблема увођења јавне власти у Црној Гори и провођења Законика у живот. Анализа и тумачење посланица омогућава нам да дубље сагледамо ова питања, ради чега се поново задржавамо на њима.

Посланице прате државноправне радње у Црној Гори.

Владика црногорски се љути на попове који „безаконно вјенчавају и састављају братучеда са братучедом (најближи степен сродства – примј. Ј. В.), дјевера са снахом и по двије сестре за два братучеда и по двије братучеде за два рођена брата и томе подобно, да у безаконју до смрти живе . . . Тога ради вишеречени поп Тома и поп Петар . . . остају лишени свештеничкога чина и свезани под жестокиим запрештењем. Такођер и вишеречени три безаконувјенчани Морињани отлучени су од цркве до њихова покајанија и покорности закону“ (25. 04. 1808). Овај непослух попова се кажњава лишавањем свештеничког чина како предвиђа Законик у чл. 12. Цетињска митрополија простире своју духовну власт, а у другим приликама и политику, на православно већинско становништво у Боки и, како се уочава, настоји да среди односе у својој организацији. Са Цетиња стиже посланица Бјелопавлићима и Пиперима да „иду вишеречени главари с неколико момчади вама и међу њима калуђер мој Стефан Лазаровић на мјесто мене, и стога носећи мој крст, и он ће вас како своју браћу молити и кумити . . . да послушате како суд рече и да се с Пиперима умирите, да се злотвори наши не веселе . . .“ (24. 08. 1813). Символ крста треба да замјени присуство самог митрополита, долазак главара као представника јавне власти треба да осигура рјешење спора путем суда. У истој посланици поручује Бјелопавлићима да се од њих нико не чуди „што толико Црногорацах шаљемо потреба је таква за различите после, а највише за ваше и пиперско . . .“ Држимо да присуство већег броја људи из црногорских племена треба да значи постојање оне снаге која ће да обезбједи регуларност и ауторитет суда и главара, пошто редовних снага извршења није било. Свако вријеме има своје начине и средства да заведе ред и сигурност, а црногорско друштво у доба Петра I није имало снага сем ових и овако формираних од случаја до случаја, које обезбјеђују својим присуством завођење вишег реда. То су оне снаге које су се одазивале на позив првосвештеника, а никада нијесу пушну употријебиле.

Поводом појаве заразних болести чујемо упозорење првосвештеника: „Ја сам моје свештенике и остале, моје људе у сваку нахију пошиља да ово љепше и боље разумјет можете“. Обраћа се Црногорцима: „можете ли ви све законе и уредбе хулит и пљуват, можете ли с царима и краљевима ратовати и хоћете ли пуштит . . . да вас сваки држи и почитује за народ варварски, безбожни . . . да ви пазари затворени буду, да ве сила ћесарског цара ћера и бије да нигдје пријатеља немате . . .“ (20. 05. 1818).

Због непромишљеног испада групице необузданих Ожеговичана угрожени су односи између Црне Горе и Аустрије, пазари се затварају, а Петар I се нарочито плаши да ће међу европске народе поћи глас о Црногорцима као народу варварском и законопреступном, што не би одговарало истини, и његов труд би код таквих био доведен у питање. Катуњанима на самом почетку посланице од 1. 07. 1818. пише: „Бићете примили и разумјели прва моја писма, а данас с овијем шиљем мојега калуђера Стефана Лазаровића, навлаштито да ви прочита писмо, које сам примио од господина Ћесара – краљевскога капитана, заповиједника од Бокелске Провинције и да сваку ријеч лијепо и чисто истомачи . . . ове законе славе и почитују сви народи у Европи и ови закони у све државе једнако заповиједају . . . нијесу закони за добре, него за зле људе постављени . . . а ви ћете бит у највишу несрећу, ако не настигате Ожеговићане, који су два ћесарска солдара убили“.

Митрополит упозорава на поступање по законима који се поштују у читавом цивилизованом свијету. Доњокрајцима јавља у октобру 1812: „У потврђеније овога ми имамо на писмо од царско краљевског гуверна, тако и од капитана од циркула, који би драго ћесаров чојак у Црну Гору убио, укра, дужан би био, да га ми можемо по нашему закону судити, како што и они, кад кога од нашијех у оваква дијела ухвате и суде“. Произлази да се на починиоца кривичног дјела примјењује закон земље у којој је дошло до повреде правног поретка, па се, отуда, сваком аустријском поданику који се затекне да у Црној Гори преступи има судити по строгим одредбама Законика као и сваком Црногорцу. Принцип међународног законског и судског суверенитета и реципроцитета, као модерно начело међународног јавног права, слиједи и црногорско законодавство.

По свој прилици није ријетка појава тога доба да попови обављају вјенчања супротно члану 12. Законика, па зато Петар I опомиње: „Знате како је поп Нико Лоровић изагна своју снаху и оженио сина безаконно преко праве и законите жене, и како је за то . . . одлучен од свакога свештенодјејствија“ (1818). Ово свједочи да јавна власт разлучује сва понашања која нијесу на линији Законика и према свему томе није нимало пасивна. Цеклињанима који су у спору са Грбљанима пише 6. 07. 1822. године: „Тако ја, дакле, вама и пишем, да речете кнезу Грујици, да се од непристојнијех посалах прође, и ако што тражи, ето му суд. Чекам ваш одговор“. Не може бити нејасан изричит владичин захтјев да се спорне радње морају само судом рјешавати. У посланици Бјелопавлићима од 8. 04. 1823, поводом неког тестамена, поручује „ако никако слушати нећете архимандрита, сердара и војводу и још три друге поштене главаре, како ви драго, а што они суде шестина, то ја подпишујем“. Кори 1824. Црногорце: „ви на сврху рекосте, да ћете давати сваки домаћин од куће по пол талијера на годиште за одржавање правитељства и нулука, на своју ријеч не уздржасте“. Црногорски владика сам признаје да порез није купљен, али Прави-

тељство и Кулук су радили и без овог извора прихода, помагани средствима Цетињске митрополије. Годиницима и попу Марку Лековићу пише (4. 09. 1827) о отмици говеди: „ . . . нијеси преступио у никакву ствар јавну противу закона“. Јавност у овом случају морамо везивати за државу која први пут успоставља јавни ред и поредак утемељен на Законнику. Његушима се обраћа: „Ви знате, да су Цеклињани јачи од Љуботињанах . . . једно што имају више имућа и војске, а друго што су на боље мјесто, имајући пазар, млине и бродове у своје руке, и то мито не иде за друго, него да се остали народ коље, да суда и кулука у Црној Гори није и да јачи нејачега ћера . . .“ (23. 09. 1827). Наставља се у истој намјери: „Ја сам мнозини омрзнуо, зашто жалим нејакну сиротињу од напасти и зато што говорим право“. И у овој позној години своје владавине бори се владар и владина противу самовољног прибављања права и самовласних сила које се боре против јавне власти и судовања. У Црној Гори суди се током 1830. у којој имамо случај са елементом иностраности: „ . . . да они који буду реченога солдата убили, да имају платити својјема животима и својјем имућем. Ви ћете дакле чути и разабрати њихове разлоге . . . ако ли прави буду, да им суд и правда буде учињена“. Овакве спорове са поданицима других држава могла је само држава да рјешава (7. 06. 1830).

Мислимо да једино што је Петар I тражио и очекивао од Црногорца, за себе и главарско вођство, била је истина о њиховом историјском труду. Порука из посланица допире кроз тмину и свјетлост догађаја са историјским памћењем: „Ако бисте ово лично заборавили остају они, који ће ову истину пред цијелим свијетом свједочити“.

Владимир Јовићевић